Avrupa Birliği ve Türkiye'de Organik Tarım Uygulamaları

Vedat DAĞDEMİR[1] Hediye KUMBASAROĞLU[1] Aslı SAKLICA[1]
dagdemir@atauni.edu.tr hediye@atauni.edu.tr asaklica@atauni.edu.tr

[1]Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 25240 ERZURUM

Özet

Tüm dünya ülkelerinde tarımsal üretimi ve verimi artırmak için, tarımsal üretimde kimyasal gübreler ve katkı maddeleri kullanılmıştır. Fakat kimyasal maddelerin doğal dengeyi ve insan sağlığını hızla bozduğu görülmüştür. Bu durumda daha doğal ve insan sağlığına zarar vermeyen organik tarım gündeme gelmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde organik tarım 1990'lı yılların başından itibaren hızlı bir şekilde gelişmiştir. Ortak Tarım Politikası kapsamında ve sürdürülebilen kırsal kalkınma politikaları organik tarımı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. 1991 yılında üretimi ve pazarlamayı yönlendirmek için 2092/91 sayılı Avrupa Birliği yönetmeliği yayınlanmıştır. 2004 yılında Avrupa Birliği'nde ortalama organik işletme genişliği yaklaşık 42.05 ha olup Türkiye ortalaması olan 17.41 ha'dan yaklaşık 2.5 kat daha büyüktür. Türkiye'de ihracata dayalı organik üretimin benimsenmesi üretim miktarının ve ürün çeşidinin dış talebe göre şekillenmesine neden olmaktadır. Bu durum iç pazarın gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de organik ürün ihraç eden firmalar bazı istisnalar dışında hem üretici hem de ihracatçı konumunda olup organik ürünler işleme sanayi gelişmemiştir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği ve Türkiye'de organik tarım alanları, organik tarım yapan işletme sayıları karşılaştırılmış, ihracatta ve ithalattaki organik tarım ürünleri belirlenmiş ve pazarlamadaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de organik tarım, organik ürünler, organik ürünler pazarlaması

Organic Agriculture Practices in Turkey and European Union

Abstract

Chemical manures and artificial supplement materials have been used in order to increase agricultural production yield in the world. However it has been observed that chemical substances suffered quickly human health and natural balance. Thus organic agriculture, more natural and harmless to human health, has been become important. Organic agriculture developed rapidly in European countries from the early 1990's. Collaborative Agriculture policy and sustainable rural development policies has effected the organic agriculture directly and indirectly. European Union Regulation with 2092/91 number has been published to direct production and marketing in 1991. Average unit size for organic agricultural is 42.05 ha which is 2.5 fold of the one acting in Turkey, in European Union in 2004. Accepting organic agriculture based on exporting in Turkey has caused agricultural production quantity and product varieties by external demand. This situation affects negatively domestic marketing. The firms that export organic products, except in some occasions, usually at both producer and exporter position and fort his reason the industry of processing organic products have been not developed. In this study size of organic agricultural areas and number of producers were compared, then name of organic agricultural products was determined and their importance in marketing were also tried to determine.

Key Words: Organic agriculture in Turkey, Organic Products, Organic agricultural marketing

1.Giriş

Tüm dünya ülkelerinde tarımsal üretimde kimyasal gübreler ve katkı maddelerinin kullanılmasıyla tarımsal üretim ve verimlilikte önemli ölçüde artış olmuştur. Fakat kimyasal maddelerin doğal dengeyi ve insan sağlığını hızla bozduğu görülmüştür. Bu durumda daha doğal ve insan sağlığına zarar vermeyen organik tarım gündeme gelmiştir.

Organik Tarım (Ekolojik Tarım-Biyolojik Tarım); ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup esas itibariyle sentetik kimyasal ilaçlar ve gübrelerin kullanılmasının yerine organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmanın tavsiye edildiği, üretimde miktar artışının değil ürünün kalitesinin yükselmesini ilke edinen bir üretim şeklidir (Rehber ve Turhan, 2001). Yani üretimde kimyasal girdi kullanmadan, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü tarımsal üretim biçimidir.

Tarımsal uygulama sistemi olan organik tarımın kendisine özgü standartları vardır. Üretimin her aşamasında yetkilendirilmiş kuruluş ve kişiler tarafından gerekli denetimler yapılmak suretiyle organik tarım esaslarına ve standartlarına uygun olarak yapılan ve belgelendirilen üretim sürecidir (Kırımhan, 2005).

20. yüzyılın ilk yarısında popüler olan organik tarım 1950 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Marshall yardımı ile önemini yitirmiş, sağlanan ekonomik katkılar ve aşırı desteklemeler sonucu entansif tarım süratle yayılmış, makineleşme, kimyasal ilaç ile kimyasal katkı maddeleri kullanılmaya başlanmıştır. 1970 de kimyasal gübrenin keşfi de bu gelişmeye katkıda bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda bilim çevreleri ve sivil toplum örgütlerinin baskısıyla 1979 yılından itibaren DDT grubu pestisitlerin kullanımı ABD'den başlayarak tüm dünyada yasaklanmıştır. Bu durumda organik tarım tekrar gündeme gelmiş ve 1980 yılından sonrada ticari bir boyut kazanmıştır.

1980'lerde sadece Avrupa'da değil Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Japonya'da da tüketicilerin organik ürünlere ilgisi artmıştır (Özkan, 2004).

Türkiye'de organik tarım 1985–1986 yıllarında Dünya'da organik tarımın gelişimine ve yurtdışından gelen organik ürün talebine bağlı olarak sistemsiz bir şekilde başlamış ve sağlıklı gıdaların tüketimine yönelik dünyadaki gelişmelere paralel olarak gelişmiştir (Subaşı, 2003).

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren meydana gelen gelişmeler belirlenmeye çalışılmıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye'de organik tarım alanları, organik tarım yapan işletme sayıları karşılaştırılmış, ihracatta ve ithalattaki organik tarım ürünleri belirlenmiş ve pazarlamadaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. AB'deki Gelişmeler

1990'ların başından beri organik tarım Avrupa Birliği ülkelerinin hemen hemen tümünde çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. 1991 yılında IFOAM'ın (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu) kurulmasıyla organik tarım, Birliğin gündemine girmiştir. Avrupa Birliği'nde 1991 yılında organik tarım konusunda 2092/91 yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu yönetmelik 1993 yılında kanunlaşmıştır. AB'de organik ürünlere yönelik standardizasyon ve sertifikasyon düzenlemeleri EC-Reg.2092/91 nolu Yönetmeliğe göre yapılmaktadır. Bu yönetmelikte, Avrupa Birliğine organik ürün ihraç edecek ülkelerin uymak zorunda olduğu hususlar ayrıntılı olarak belirtilmiş ve ülkelerin kendi mevzuatlarını ortaya koymaları ve bu mevzuatında dahil olduğu çeşitli teknik ve idari konuları içeren bir dosya ile Avrupa Birliğine başvurmaları zorunluluğu getirilmiştir. Sadece Birlik dışı ticarette değil Birlik içi dolaşımda da bu zorunluluk geçerlidir (Yussefi ve Willer, 2003).

Diğer yandan üçüncü ülkelerden yapılacak dış alımlar için de aynı yönetmelik de belirtilen özel koşullar aranmaktadır. Türkiye'de bu maddeye uyum sağlamak için kanun çıkarılmış ve AB'ye dış satım yapabilecek ülkeler listesinde yer alma çabası içerisine girilmiştir.

1995 yılında Danimarka'da organik tarım için ilk eylem planı hazırlanmıştır. 2003 yılında organik tarım eylem planları için Avrupa Birliği danışmanlık büroları oluşturulmuştur. Ayrıca aynı yıl organik tarımla ilgili sayısız araştırma projeleri kabul edilmiştir. 2004 yılında organik ürün ve organik üretimle ilgili eylem planları hazırlanmıştır (Willer ve Yussefi, 2005).

AB'de organik tarımın yönlendirilmesine uygun düzenleme dışında doğrudan organik tarıma dönük politikalar bulunmamaktadır. Ortak Tarım Politikası kapsamında ve ayrıca sürdürülen kırsal kalkınma politikaları ve çevre politikaları organik tarımı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Diğer yandan ulusal bazda oluşturulan bir takım düzenlemelerle de organik tarım yönlendirilmektedir.

Organik ürünlerin üretimiyle beraber pazarlaması da desteklenmektedir. Pazarlama organizasyonlarına bağlı olarak üreticiler desteklemelerden yararlanmaktadırlar. Buradaki temel amaç pazarlama kavramını geliştirmek ve ürünlerin işlenmesini teşvik etmektir.

Üretim ve pazarlamayı yönlendirmede kamunun rolü genelgede; EC-2092/91 nolu yönetmeliğin uygulanmasını sağlamak, sübvansiyon desteği uygulamak ve pazarlamaya katkı sağlayıp genel sorunlarla ilgilenmektir.

2.1. Avrupa Birliği'nde Organik Tarım Alanı, İşletme Sayısı ve Ürün Çeşidindeki Gelişmeler

Çizelge 1 incelendiğinde Avrupa'nın hemen hemen tüm ülkelerinde hızlı bir şekilde gelişen organik tarımın gelişme hızının son yıllarda yavaşlamış olduğu görülmektedir. AB'de toplam organik tarım alanı 2004 de yaklaşık 5.8 milyon ha ve toplam organik tarım işletmesi sayısı 139 201 adet'tir. Mevcut duruma göre AB'deki toplam tarım alanı içinde organik tarım alanların oranı %3.4 ve toplam işletmeler içerisindeki organik işletmelerin oranı ise %1.5'dir (Willer ve Yussefi, 2006). Organik alan ve organik işletme sayısı adet olarak çok görülmesine rağmen bunların toplam alan ve toplam işletme sayısı içindeki oranları azdır. Ortalama organik işletme büyüklüğü de yaklaşık 42.05 ha olup Türkiye ortalamasından (17.41) 2.5 kat daha büyüktür.

Avrupa Birliği'nde organik üretim yapılan alan ve organik üretim yapan işletmelerin sayısı 2000 yılından 2004 yılına kadar artmıştır

(Çizelge 1). Avrupa Birliği'ne yeni üye olan 10 ülkenin organik üretimi 15'li AB ülkeleri kadar büyük olmasa da toplam üretim artışına azda olsa katkıda bulunmuştur. Çizelge 1'den de anlaşılacağı gibi 2003 yılında ülke başına düşen organik tarım alanı 338 733 ha iken 2004 yılında 10 ülkenin de katılımıyla ülke başına düşen organik tarım alanı 234 161 ha'a düşmüştür. Birliğe katılan 10 ülkenin toplam organik tarım alanı az olduğundan ülke başına düşen organik tarım alanında düşüş olmuştur. 2003 yılında 15 ülke toplamında işletme başına düşen organik tarım alanı 37.78 ha iken 2004 yılında 25 ülkede 42.05 ha'a yükselmiştir (Çizelge 1).

2004 yılında 15'li AB ülkelerinde işletme başına düşen organik tarım alanı 39.90 ha iken birliğe yeni üye olan 10 ülkede 66.85 ha'dır. 2004 yılında 2003 yılına göre işletme başına düşen organik tarım alanında ki büyümeye hem 15'li AB ülkelerindeki artış hem de birliğe yeni üye olan 10 ülkedeki işletme başına düşen organik tarım alanındaki yükseklik neden olmuştur.

Çizelge 1. Avrupa Birliği'nde Organik Tarım Alanları ve İşletme Sayıları

Tarih	Organik Üretim Yapılan Alan (ha)	Organik Tarım İşletmelerinin Sayısı (Adet)
2000 (15)	3 863 665	130 290
2001 (15)	3 524 407	142 348
2002 (15)	5 556 599	139 330
2003 (15)	5 081 056	134 494
2004 (15)	5 109 020	128 056
2004 (25) *	5 854 029	139 201

Kaynak: Anonim, 2004; *Willer Yussefi, 2006

AB'ne üye ülkelerdeki toplam işletme varlığı ve toplam tarım alanlarında organik olanların paylarına bakıldığında; Avusturya, İtalya, Almanya ve İngiltere'de organik alan ve işletme paylarının yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin Avusturya'da toplam işletmelerin %9.50'si organik üretim yaparken, Almanya'da bu oran %4.00'dır. Öte yandan Avusturya'da toplam tarım alanın %13.53'ü organik üretim alanı olup diğer üye ülkeler arasında en yüksek paya sahiptir. Bunu İtalya ve Almanya izlemektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Organik Tarım Alanları ve İşletme Sayıları (2004)

Ülkeler	Organik Üretim Yapılan Alan (ha)	Toplam Alan İçindeki Payı (%)	Organik Tarım İşletmelerinin Sayısı (Adet)	Toplam İşletme Sayısı İçindeki Payı (%)
İtalya	954 361	6.22	36 639	2.00
Almanya	767 891	4.52	16 603	4.00
İspanya	733 182	2.87	16 013	1.30
İngiltere	690 270	4.39	4 010	1.70
Fransa	534 037	1.80	11 059	1.70
Avusturya	344 916	13.53	19 826	9.50
Yunanistan	249 488	2.72	8 269	0.80
İsveç	206 579	6.80	3 138	4.20
Portekiz	206 524	5.42	1 302	0.30
Finlandiya	162 024	7.31	4 887	6.60
Danimarka	154 921	5.76	3 166	6.10
Hollanda	48 152	2.49	1 469	1.50
İrlanda	30 670	0.70	897	0.70
Belçika	23 728	1.70	712	1.10
Lüksemburg	3 158	2.49	66	2.30
Çek Cumh.	260 120	6.09	836	2.10
Macaristan	128 690	2.19	1 583	3.20
Slovakya	93 943	4.19	218	1.30
Polonya	82 730	0.49	3 760	0.10
Litvanya	64 545	1.86	1 811	1.00
Estonya	46 016	5.17	81	1.90
Letonya	43 902	1.77	1 043	-
Slovenya	23 032	4.55	1 568	1.70
Kıbrıs	1 018	0.71	225	0.09
Malta	13	0.13	20	-

Kaynak: Willer ve Yussefi, 2006

Avrupa Birliği ülkeleri içinde en geniş alanda organik üretim yapan ülke İtalya'dır. İtalya 2004 yılı verilerine göre 954 361 hektar alanda 36639 işletme ile organik tarım yapmaktadır.

Organik tarım yapılan alanda İtalya'yı Almanya ve İspanya takip etmektedir. 2004 yılında üye olan 10 ülke içerisinde en fazla organik üretim alanı Çek Cumhuriyetindedir. Bu ülkeyi Macaristan ve Slovakya izlemektedir (Çizelge 2).

AB'de sadece organik bitkisel üretimde değil hayvancılıkta da organik yetiştiricilik uygulanmaktadır. Toplam hayvansal ürünler üretimi ve hayvan varlığı dikkate alındığında genelde süt ineği yetiştiriciliği ve süt üretiminde organik olanların payının diğerlerine göre daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. 2000 yılı verilerine göre Avrupa Birliği ülkelerinde organik olarak 98 566 ton süt, 45 866 ton sığır eti, 5 032 ton koyun-keçi eti, 28 533 ton domuz eti, 10 908 ton kümes hayvanları, 920 milyon adet yumurta üretilmiştir (Yeşilbağ, 2004).

2.2. Avrupa Birliği'nde Organik Ürünlerin Pazarlanması

Avrupa Birliği'nde organik tarımda en büyük ulusal Pazar payına Almanya sahiptir. Bunu Fransa, İngiltere ve İtalya takip etmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde organik ürünler için ortak ve benzer tek bir Pazar yoktur. Bireysel ulusal organik pazarlar farklı gelişme evrelerine sahiptir. İtalya, Fransa ve İngiltere'de organik ürünlerin pazarlamasındaki önemli ilerlemeler son yıllarda görülmüştür. Avusturya, Danimarka ve İsveç de organik pazarlar hükümetlerin desteğiyle gelişme içerisindedir. Bu durum Avrupa'da organik ürünlerin tüketimi açısından farkların oluşmasına neden olmaktadır. Almanya'da organik ürünlerin %26'sı özellikli mağazalarda pazarlanırken %8'i direkt pazarlanmaktadır. Fransa'da organik ürünlerin %5'i perakende pazarlarda pazarlanırken, İngiltere'de %80'i perakende pazarlarda pazarlanmakta %16'sı direkt olarak pazarlanmaktadır (Willer ve Yussefi, 2006).

AB'de organik ürünler pazarlama yapısı ve ticaretindeki genel duruma yönelik gelişmeler (Sayın ve Özkan 2001) ;

- AB'de organik gıda ürünlerinin pazarlaması; perakende mağazalarda, özellikli mağazalarda ve doğrudan üreticiden satışlar şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan genelde perakende mağazalar aracılığıyla satış oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Öte yandan pazarlama kanalı seçimi üye ülkelere göre farklılıklar göstermektedir.
- AB'de genelde dış alım yapılan organik tarımsal ürünler; tahıllar, meyveler, sebzeler, patates, süt ürünleri, yağlı tohumlar, yumurta ve şaraptır. En fazla dış alım yapan ülkeler; Almanya, Danimarka ve Lüksemburg'dur.
- Dış alım büyük çoğunlukla üye ülkeler arasında gerçekleştirilmektedir. Üçüncü ülkelerden alınan ürünlerin başında; yağlı tohumlar, patates, sebze ve meyve gelmektedir. Dış alım yapılan ülkeler ise genelde; ABD, Avustralya, Kanada ve İsrail gibi önemli üreticilerdir. Türkiye'den ise çoğunlukla meyve grubu ürünler alınmaktadır.

AB'de bireysel pazarlama kanallarının önemi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Almanya'da uzun bir süre organik ürünler özellikli mağazalarda ve direkt pazarlarda pazarlanmıştır. İngiltere, Danimarka ve İsveç'te organik ürünler süpermarketlerde pazarlanmıştır.

Organik ürünlerin perakende olarak en fazla satıldığı ülke (91 adet perakende pazarı ile) İsveçtir. Özellikli mağazaları en fazla kullanan ülke (96 adet özellikli mağazası ile) Hollanda, organik ürünleri direkt pazara gönderen ülke ise (65 adet direkt pazarı ile) Yunanistan'dır (Willer ve Yussefi, 2001).

2004 yılında Avrupa Birliği'nde organik ürünleri en fazla ithal eden ülke Hollanda'dır. Bunu İtalya ve ispanya izlemektedir. Organik ürünleri en fazla ihraç eden ülke ise Fransa'dır. Fransa'yı Almanya ve Hollanda izlemektedir.

Son üye olan 10 ülke içerisinde Çek Cumhuriyeti organik ürün ithalatı ve ihracatı en fazla olan ülkedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Avrupa Birliği Ülkelerinde Organik Ürün İhracatı ve İthalatı (2004)

	İhracat		İthalat	
Ülkeler	**Miktar (ton)**	**Değer (000 $)**	**Miktar (ton)**	**Değer (000 $)**
Fransa	44 157 690	28 896 687	10 495 961	14 467 859
Almanya	15 466 860	20 530 561	16 282 057	21 147 481
Hollanda	14 465 497	21 883 625	21 576 899	12 153 482
Çek Cumhuriyeti	10 907 420	9 946 274	11 192 285	13 378 225
Belçika	10 681 519	9 757 660	10 485 567	12 957 993
İspanya	10 427 648	14 019 459	17 218 193	10 764 891
İtalya	9 191 865	16 408 910	19 050 467	17 125 372
İngiltere	6 795 93	15 659 504	9 570 016	20 027 941
Diğer 17 Ülke	28 628 053	38 812 268	26 743 352	28 703 783

Kaynak: Anonim, 2006a

3. Türkiye'deki Gelişmeler

Türkiye'de organik tarımın gelişmesi Avrupa Birliği'nin tersine ithalatçı firmaların istekleri doğrultusunda ihracata yönelik olarak başlamıştır.

Organik ürünler hala iç pazardan çok dış pazar için üretilmekte ve satılmaktadır. Bu durum organik ürünün konvansiyonel ürüne göre daha pahalı olmasından kaynaklanmaktadır. Organik fiyat primi olarak adlandırılan bu fiyat farkı tüm organik ürünler üzerinde geçerlidir (Rosen ve Larson, 2000).

Avrupa kökenli firmalar Türkiye'deki firmalardan organik ürün talebinde bulunmuş ve böylece 1984 yılında Türkiye'de organik tarım başlamıştır.

İlk olarak organik kuru üzüm ve kuru incir ile başlayan Organik Tarım, 1985–90 döneminde geleneksel ihraç ürünlerinden oluşan ve sadece 8 ürüne yönelik tanımlanmaktaydı. Genel anlayış dış pazara ürün işleyen yerli ve yabancı firmaların, gelen talebe bağlı olarak üreticilerle anlaşmalı olarak üretim yapması şeklinde benimsenmiştir. Ürün çeşitliliğinde 1990'dan sonra hızlı bir artış gözlenmiş ancak dış talep, üretimde gerek miktar gerekse tür açısından belirleyici faktör özelliğini korumuştur.

Türkiye'de organik tarım hareketini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla 1992 yılında İzmir'de Ekolojik Tarım Organizasyonu (ETO) kurulmuştur. İzmir, organik tarım hareketinin merkezi durumuna gelmiştir (Anonim, 2005). 1994 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle yasal çerçeve belirlenmiştir. Ocak 1996'da çıkarılan bir yönetmelik ile organik ürünler ihracat sırasında beyanı zorunlu gruba alınmış ve ihracata ilişkin bilgilerin bir merkezde toplanması amacı ile Ege İhracatçı Birlikleri yetkili kılınmıştır. Organik tarım ürünleri 2000 yılına kadar dış pazara yönelik gelişmiştir. Bu süre içinde iç pazarda süpermarketlere yönelik bazı çabalar, ürün yelpazesinin sınırlı, fiyatların da yüksek olmasına bağlı olarak başarılı olmamıştır. 1999 yılından sonra organik ürünlerin; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Kuşadası, Bodrum gibi merkezlerde özelleşmiş ve piyasalara sürülmesiyle birlikte talepte artış gözlenmiştir. Bu tip dükkanlarda ürün çeşidini genişletmek üzere doğal ve/veya ev yapımı ürünlere de yer verilmiş, ayrıca ek hizmet olarak tüketiciye organik ürünler konusunda bilgi sunulmuştur.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 11.07.2002 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikle" faaliyetler yasal bir çerçeveye alınmış, 1.12.2004 tarihinde ise 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu çıkmıştır. Bu kanunun amacı; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir. Bu kanun, organik tarım faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin kontrol ve sertifikasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi ve Bakanlığın denetim usul ve esasları ile yetki, görev ve sorumluluklara dair hususları kapsamaktadır.

Türkiye'deki organik üretim alanları bölgeler bazında incelendiğinde 2002 yılında üretim alanının %38'i Ege, %30'u İç Anadolu , %13'ü ise Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır (Subaşı, 2003).

3.1. Türkiye'de Organik Tarım Alanı, İşletme Sayısı ve Ürün Çeşidindeki Gelişmeler

Türkiye'de organik tarımsal ürün yetiştiriciliğinin genel yapısına bakıldığında, organik üretim 1980'den sonra önem kazanmış, kurumsal yapılanma; kontrol ve sertifikasyon şirketleri, Ekolojik Tarım Organizasyonu (ETO), Ege İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği ve Tarım Bakanlığı'ndan oluşmaktadır. Bitkisel ve hayvansal organik üretim yapılmakta ancak bitkisel üretimin daha yoğun olduğu görülmektedir. Üretim çoğunlukla dışa yönelik yapılmaktadır. 2004 yılı verilerine göre toplam işletme sayısı 9 314 adet, üretim alanı 162 193 ha'dır. En yaygın üretim bölgesi İzmir dolayları olup, üretimi yapılan ürün sayısı 124'ün üzerindedir.

Türkiye'deki organik üretimin dağılımını 2000 yılı itibariyle %65 kuru ürünler, %18 tarla bitkileri, %10 yaş meyveler, %3 üzümsü meyveler, %1 tıbbi bitkiler ve %3'ünü diğer ürünler oluşturmaktadır (Altındişli, 2002).

Organik ürünlerin pazarlanmasında perakende pazarlarla birlikte özellikli pazarlarda kullanılmaktadır. Türkiye'nin organik gıda pazarları AB ülkeleri, ABD, Kanada ve Japonya'dır. Türkiye AB'nin organik ürün dış alımı yapacağı ülkeler listesine girme çabasındadır. Çünkü dış satımın en önemli bir bölümü AB'ye yapılmaktadır (Sayın ve Özkan, 2001).

2000 yılından 2004 yılına kadar organik üretim yapılan alanda devamlı bir artış yaşanmıştır. Türkiye'de organik üretim yapan işletme sayısının toplam işletme sayısındaki oranında dalgalanma görülmekte olup en yüksek sayıya ve orana 2001 yılında ulaşılmıştır (Çizelge 4). Türkiye'de işletme başına düşen ortalama organik tarım alanı 2000 yılında 2.10 ha, 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 7.91 ve 17.41 ha'dır. Başlangıçta küçük alanlarda yapılan organik üretim alanları yıllara göre büyüme göstermiştir.

Çizelge 4. Türkiye'de Organik Tarım Üretim Alanları ve İşletme Sayıları

Yıllar	Organik Üretim Yapılan Alan (ha)	Toplam Alan İçindeki Payı (%)	Organik Tarım İşletmelerinin Sayısı (Adet)	Toplam İşletme Sayısı İçindeki Payı (%)
2000*	21 000	0.05	10 000	0.25
2001*	57 001	0.14	18 385	0.61
2002**	88 827	0.22	12 428	0.41
2003**	103 190	0.30	13 044	0.43
2004**	162 193	0.50	9 314	0.31

Kaynak: *:Anonim, 2001; **:Anonim, 2006b

Türkiye'de hayvansal üretim alanında organik üretim oldukça yenidir ve yoğun olarak arıcılık alanında uygulanmaktadır. 2003 yılı verilerine göre arıcılıkta organik üretim yapan 152 işletme faaliyette olup bal üretimi yılda yaklaşık 1 130 ton civarındadır. Türkiye'de 38 çiftçi ile organik et, süt ve yumurta üretimi yapılmakta, ayrıca 12 653 kovan ile de organik bal üretimi gerçekleştirilmektedir (Yeşilbağ 2004). 2005 yılında arıcılıkla organik üretim yapan işletme sayısı 127'e, bal üretimi 572,71 tona düşmüştür. Organik hayvansal ürünler üretimi 4 çiftçi ile yapılmakta toplam hayvan sayısı 11 671, toplam süt üretimi 1 350 ton, peynir üretimi 5 ton ve yumurta üretimi 270 000 adet olup hayvansal ürünlerin 232,74 tonu iç pazara sunulmuştur (Anonim, 2006b).

3.2. Türkiye'de Organik Ürünlerin Pazarlama Kanalları

Türkiye'de ihracata dayalı organik üretimin benimsenmesi üretim miktarının ve ürün çeşidinin dış talebe göre şekillenmesine neden olmaktadır. Bu durum iç pazarın gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir (Akaya ve ark., 2001).

Türkiye'de bir çok bölgede tarımsal üretim neredeyse organik üretim şartlarında gerçekleştirilmekte fakat kontrol ve sertifikasyon sistemine dahil olmadığı için organik olarak pazarlanamamaktadır (Anonim, 2003).

Organik ürünlerin pazarlanmasında genelde perakende pazarlar kullanılmaktadır. Son yıllarda özellikli mağazalarda kullanılmaya başlanmıştır.

Organik ürünlerin hemen hemen tamamı ihraç edilmekte olup, yurtiçi pazar çok küçük bir paya sahiptir (Altındişli, 2002).

2000 yılında ihracatın yapıldığı ülke sayısı 20 civarındadır ve bunların çoğu AB ülkeleridir. Bu ülkeler içerisinde Almanya en önemli ithalatçı durumunda olup ihracatın yaklaşık %60'ı bu ülkeye yapılmaktadır. İhracatta önemli pay alan diğer ülkeler; Hollanda, İsviçre, İngiltere, Fransa ve Danimarka'dır (Akaya ve ark., 2001).

Organik ürünlerin iç pazarda değerlendirilmesi doğrudan üreticiden tüketiciye veya belirli bir pazarlama ağı ile üreticiden süper marketler vasıtasıyla tüketiciye yapılmaktadır. Bu arada büyük miktarlarda organik ürün üreticiden gıda sanayine aktarılmakta gıda sanayinin işlediği ürünlerin büyük bir kısmı yurt dışına gönderilmekte küçük bir bölümü de organik marketler veya süpermarketlerin organik ürün reyonlarında tüketiciye sunulmaktadır.

İhracat firmalarının bir kısmı yabancı ya da yabancı ortaklı bir kısmı da yerli firmalardır. İhracatın yapıldığı Avrupa Birliği ülkelerinde ve ABD'de kalite ve güvenirlilik ön planda olduğu için ihraç edilecek ürünlerin çok iyi denetlenen üreticilerden sertifikalı olarak temin edilmesi yasal bir zorunluluktur. Kontrolün iyi yapılmadığı üretici veya üretim alanlarından temin edilen ve işlenip ihraç edilen ürünlerde herhangi bir kimyasal kalıntı bulunması halinde birinci derecede ihracat şirketi kontrol ve sertifikasyon şirketi sorumlu tutulmakta ve savunma istenmektedir. Dolayısıyla ihraç edilen organik ürünlerdeki problem direkt olarak Türkiye'nin prestijini sarsmaktadır. Bu nedenle kontrol ve sertifikasyon şirketlerinin güvenirliliğine ilave olarak ihracat şirketinin de kendi kontrol mekanizmasını izlenebilirliğin sağlanması doğrultusunda iyi çalıştırması zorunludur. Türkiye'deki organik ihracat firmaları bazı istisnalar dışında hem üretici hem de ihracatçı konumundadırlar. İhracata yönelik ürünler, Kuru üzüm, Kuru incir, fındık, kuru kaysı, nohut, dondurulmuş meyve, mercimek, dondurulmuş sebze, elma suyu, pamuk elyafı, kuru erik, çam fıstığı, diğer meyve suları, zeytinyağı, antep fıstığı, kuru fasulye, biber ve haşhaş'tır.

Çizelge 5. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Organik Ürün İhracatı

Yıllar	Miktar (ton)	Değer (1000 $)
2000	13 129	22 756
2001	17 556	27 242
2002	19 183	30 877
2003	21 083	36 933
2004	16 093	33 076

Kaynak: Anonim, 2006b

Türkiye'nin organik ürün ihracatı yıllara göre artmıştır. 2004 yılında 2003 yılına göre organik ürün ihracatında yaklaşık olarak 5000 tonluk bir azalma olmuştur. Bu azalma kontrol ve sertifikasyon yetersizliğinden kaynaklanmıştır (Çizelge 5).

Türkiye'de geleneksel ihracat ürünleri olan kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı'da organik üretime geçiş daha önce olmuştur. Organik ürünlerin ihracatında da geleneksel tarım ürünleri ilk sırada yer almaktadır. Bu ürünlerin yanında fındık, elma suyu, dondurulmuş meyve ve sebze gibi ürünlerinde ihracatı yapılmaktadır. Türkiye daha çok ham ürünlerin ihracatını yapmaktadır (Çizelge 6).

Çizelge 6. Türkiye'nin Organik Ürün İhraç Kalemleri ve Değerleri (2004)

Ürünler	Miktar (ton)	Değer ($)
Kuru Üzüm	3 314	5 253 713
Kuru İncir	1 863	4 396 377
Kuru Kaysı	1 646	5 380 864
Fındık	770	4 709 630
Elma Suları	1 406	1 512 724
Dondurulmuş Meyve	930	1 381 830
Pamuk	1 427	2 561 504
Mercimek	1 508	1 365 867
Nohut	871	673 134
İşlenmiş Fındık	77	505 323
Dondurulmuş Sebze	489	414 817
Kurutulmuş Sebze	47	249 364
Zeytinyağı	91	400 400
Diğer	1 654	4 270 737

Kaynak: Anonim, 2006b

Türkiye'nin organik ürünlerini en fazla ithal ettiği ülke Almanya'dır. Bunu Çek Cumhuriyeti, İngiltere ve Polonya izlemektedir. Türkiye organik ürünleri daha çok ham olarak ihraç ederken daha çok işlenmiş organik ürünleri ithal etmektedir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Türkiye'nin Organik Ürünler İthalat Verileri (2004)

Ürün cinsi	Miktarı (ton)	Ülke
Ayçiçek yağı	4.94	Almanya
Çorbalıklar, Çorba kreması ve Bulyon	7.52	Almanya
Fesleğen - Kekik	0.77	Almanya
Maydanoz	0.77	Almanya
Tahıl barı	1.80	Fransa
Erikli, incirli Müsli Biskivü	1.20	Fransa
Çikolatalı İçecek	1.07	Fransa
Müsli crunch ve Müsli	9.17	İsviçre
Soğuk Meyve Karışımı	1.00	Almanya
Vanilyalı Soya içeceği	0.07	Fransa
Bebek Maması	121.66	Almanya
Bebek Maması	73.57	Çek Cum.
Bebek Maması	47.63	İngiltere
Bebek Maması	21.23	Polonya
Kalsiyumlu Soya İçeceği	720 litre	Almanya
Havuç Suyu	999 litre	Almanya

Kaynak: Anonim, 2006b

Çizelge 8 incelendiğinde Türkiye'nin ham olarak sattığı organik ve konvansiyonel ürünlerin ihracat kg fiyatlarında çok önemli bir farkın olmadığı görülmektedir. Zeytinyağının işlenmiş bir ürün olduğu düşünüldüğünde kg ihraç fiyatlarında önemli oranda bir farkın olduğu müşahade edilmektedir (Çizelge 8). Geleneksel ihraç ürünlerimizden olan kuru üzüm, kuru incir

ve kuru kayısının organik olarak ihracat fiyatları konvensiyonelden sırasıyla %45.87, %35.63 ve %34.57 oranında yüksek iken zeytinyağında %64.18'dir.

Çizelge 8. Türkiye'de İhraç Edilen Bazı Organik ve Konvensiyonel Ürünlerin Birim Değerleri (2004)*

Ürün Cinsi	***Organik (Kg/$)	**Konvansiyonel (Kg/$)	Fark (Kg/$)
Kuru Üzüm	1,59	1,09	0,50
Kuru İncir	2,36	1,74	0,62
Kuru Kaysı	3,27	2,43	0,84
Fındık	6,11	5,48	0,63
Mercimek	0,91	0,50	0,41
Zeytin Yağı	4,40	2,68	1,72

* Organik ve konvensiyonel ürünlerin kg fiyatları toplam ihraç değerlerinin toplam ihraç miktarlarına bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Kaynak: **Anonim, 2006a; ***Anonim, 2006b

4. Sonuç ve Öneriler

Dünya'da tarih boyunca tarımsal alanda çok farklı sistemler uygulanmıştır. Son yıllarda ise organik tarım yaygın olarak kabul görmeye başlamıştır. Organik tarım esas itibariyle çevreye ve insan sağlığına dost bir üretim tarzıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir gelir ve kalkınma aracı olmaya adaydır.

Organik üretim alanı gerek Avrupa Birliği'nde (%3.4) ve gerekse Türkiye'de (%0.5) toplam tarım alanları içerisinde fazla yer tutmamaktadır. Organik tarım işletmelerinin toplam işletmeler içindeki payı Avrupa Birliği'nde %1.5, Türkiye'de %0.31 ile hem AB'de hem de Türkiye'de yeterli düzeyde değildir. Organik tarımda üretim ve pazarlama açısından gelişmeler yetersizdir. Bir ürünün organik tarıma göre yetiştirilmesi onun pazarda satılması için yeterli değildir. Aynı zamanda kaliteli ve güvenli olması da gerekir. Bu konuda Türkiye'de eksiklikler vardır.

Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye'de organik bitkisel üretim organik hayvansal üretime göre daha yaygındır.

Dünyada organik tarım üretimi artmakla birlikte mevcut talebi karşılayamamakta, bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli fırsatlar sağlamaktadır. Türkiye coğrafi koşullarıyla bu potansiyeli en iyi şekilde değerlendirebilecek şartlara sahip bulunmaktadır. Fakat işletme yapısı bakımından pekte uygun değildir. Türkiye'de işletmeler genellikle küçük ve dağınık yapıdadır. Çiftçilerin bir araya gelmesi de zor gibi görünmektedir. Bunun için bu konuda çiftçilere iyi bir eğitim verilmelidir. Coğrafi şartlar iyi değerlendirebildiği ölçüde organik tarım, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal hayatına gün geçtikçe daha fazla katkı yapabilecek bir sektördür.

Türkiye'de mevcut olan organik üretim potansiyelini kullanmak üzere organik tarıma yönelik ulusal politikalar belirlenmelidir. Pazarlama kanallarının gelişmesi sağlanmalı, üretici kooperatifleri organik ürünlerin pazarlanmasında, eğitiminde ve desteklenmesinde görev almalıdır. Ayrıca ihracatın artması açısından ham ürünler yerine işlenmiş ürünlerin ihraç edilmesi sağlanmalıdır. Bunun içinde organik tarıma dayalı sanayi gelişmelidir.

5. Kaynaklar:

Akaya, F., Tokgöz, H., Sayın, B., Özkan, B., 2001. Türkiye'de Ekolojik (Organik) Ürün Üretimi ve Pazarlaması. Türkiye II. Ekolojik Tarım Sempozyumu, s: 409–417, Antalya.

Altındişli, A., 2002. Türkiye'de Ekolojik (Organik, Biyolojik) Tarım. Organik Tarım Eğitimi Ders Notları, Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, s:9-17, İzmir.

Anonim2001.http://www.soel.de/inhalte/publikationen/s_74_04.pdf

Anonim 2003. Organik Tarımın İlkeleri. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

Anonim 2004. www.ifoam.org

Anonim 2005. "Organik Tarım", Ankara Tarım İl Müdürlüğü (www. ankara - tarim. gov. tr / diger / organik).

Anonim 2006a. www.fao.org/organicag

Anonim 2006b. www.tarim.gov.tr

Kırımhan, S., 2005. Organik Tarım Sistemleri ve Çevre. Çevre Yönetimi Dizisi, No:2, Ankara.

Özkan, M., 2004. Avrupa Birliği ve Dünya'da Organik Tarım. Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 69, s: 53-56, Ankara.

Rehber, E., ve Turhan, Ş., 2001. Prospects and Challenges For Developing Countries in Trade and Production of Organic Foodand Fibers: The Case of Turkey, 72nd EAAE Seminar Organic Food and Marketing Trends, Chania, Greece.

Rosen, S., Larson, B. A., 2000. The U.S. Organic Market: Size, Trends, and Implications for Central American Agricultural. Central America Project Series, Development Discussion Paper No. 737.

Sayın, C., Özkan, B., 2001. AB'de Organik Tarım Uygulamaları, İzlenen Politikalar ve AB'ne Organik Ürün Dış Satım Olanakları. Türkiye

II. Ekolojik Tarım Sempozyumu, s: 49-57, Antalya.

Subaşı, G., 2003. Türkiye'de Organik Tarım Sorunları ve Çözüm Önerileri. Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 66, Ankara.

Willer, H., Yussefi, M., 2001. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. (www.ifoam.org).

Yussefi, M., Willer, H., 2003. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. (www.ifoam.org).

Willer, H., Yussefi, M., 2004. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. (www.ifoam.org).

Willer, H., Yussefi, M., 2005. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. (www.ifoam.org).

Willer, H., Yussefi, M., 2006. The World of Organic Agriculture. Statistics and Future Prospects. (www.ifoam.org).

Yeşilbağ, D.,2004. Tarımsal ve Hayvansal Ürünlerde Modern Biyoteknoloji ve Organik Üretim. Uludağ Üniversitesi J. Fac. Vet. Med. s: 157-162, Bursa.